

աջակողմ, զրահաւոր հեծելազօրաց վրայ փախ-
չելու ստիպուած պիտի ըլլար, եւ ոչ թէ հակա-
ռակ ուղղութեամբ, քանի որ ձախակողմը այն-
քան ազատ տեղ կար փախչելու: Այս առեղծուածն
անմեկնելի կը մնայ մեզ: Հետապնդման գործողու-
թիւնքը կը տարածուին 120 ասպարէզ երկայ-
նութեան մը վրայ, մինչեւ որ օրը կը սկսի տա-
րածաժիլ:

Բաւ է այսչափս, ապացուցած ըլլալու հա-
մար Ապպիանոսի նկարագրութեան թերութիւն-
ները: Եթէ այս խնդրոյն վրայ պէտք եղած էն քիչ
մ'աւելի ծանրացայ հոս, պատճառն այն է, որ
անոր վկայութիւնքը չափազանց շատ դժուարու-
թիւններ յարուցած էին ճակատամարտիս նորա-
գոյն նկարագրութեան առջեւ:

Այժմ կը մնան միջ Մեմֆիսի ու Փրոնտի-
նոսի մօտ յիշատակուած քանի մը հակիրճ վկա-
յութիւնները աչքէ անցընել: Մեմֆիս կը պատմէ¹,
թէ Լուկուլլոս նախ աչ թեւը զարկաւ՝ ետ մղեց,
ասոր վրայ հետեւեալը, եւ ապա՝ կարգ ըստ կար-
գէ բոլոր հայ զօրագունդերը այնպէս մը վկան-
դեց, որ բարոյաւքում մը եղաւ հետեւանքը, եւ, ի
վերջոյ, խուճապային փախուստով մը վերջացաւ:
Ուրիշ խօսքով՝ Լուկուլլոս հայբանակն աչ թեւէն
սկսելով զարկաւ փձացոց: Այս շատ կտրուկ
վկայութիւնը կատարելապէս կը համաձայնի մեր
նկարագրութեան հետ: Գետի ու այլ երկրորդա-
նկարագրութեան ունեցող մանրամասնութեանց
վրայէն լուութեամբ կ'անցնի Մեմֆիս՝ իւր համա-
ռօտ նկարագրութեանը մէջ:

Փրոնտինոս² եւս լիովին մեզ հետ համա-
ձայնելով կ'ըսէ. Լուկուլլոս իւր գունդերէն մէկ
մասին հետ կը գրաւէ բլրան մը լայնանիստ կա-
տարը. անկէ կը խոյանայ ստորոտը ճակատ կազ-
մած թշնամոյն վրայ, ու անոր հեծելազօրու-
դերը կողէն յարձակման ենթարկելով՝ զանոնք
ի փախուստ կը դարձնէ (aversum), եւ կը վանէ
հետեւակազօրը՝ զայն եւս վարատելէ ցրուելէ
յետոյ: Հոս եւս նմանապէս հակասութիւն մը
չ'երեւար մեր նկարագրածին հետ: Լուկուլլոս՝
թշնամոյն թիկունքն անցնելու գործողութիւնը
իւր գունդերէն մէկ մասին հետ կ'իրագործէ. հայ
զրահավառ հեծելազօրունդին վրայ կողէն յարձա-
կում ընել կու տայ, այսինքն՝ գետեղեղքի կողմէ
թրակացի ու գալատացի այրուձիուն միջոցաւ:

Այսպէս ուրեմն, նիւթիս ուսումնասիրու-
թեանը հայող բոլոր հին աղբիւրներու աւան-
դածները մի առ մի իրարու համեմատելով,
կը յուսամ, Տիգրանակերտի ճակատամարտին
լիակատար ու մանրամասն նկարագրութիւնը
տուած ըլլալ:

(Շարունակելի:) Հ. Գ. ԳԱՐՆՆՓՈՒԵԱՆ



ԲԱՐԻԿԵԱՆՔ Ի ԲԱՍՐԱ ԵՒ Ի ԲԱԳԴԱԳ

Նոր-Ջուղա, բեղմնաւոր արտադրիչն
այնքան հռչակաւոր գերդաստաններու եւ
հոյակապ հայրդիւններու, ծննդավայրն է
նաեւ Բաբելիեան բարեհամբաւ Հայ-կաթո-
նիկեայ աղբատոհմին, որուն անդամները
նշանաւոր հանդիսացան ԺԸ. դարուն երկ-
րորդ կիսուն իրենց ընդարձակածաւալ վա-
ստականութեամբը, ուղղամտութեամբը եւ
ազգային բարենպատակ գործերովն ու գոր-
ծունէութեամբը, այնպէս որ երբ Տրիեստի
փոքրիկ հայ գաղութը ուղեց օրինապէս
ճանչցուելի Աւստրիական պետութեանէն եւ
իւր հայկական համայնք հոն հաստատուել,
Բաբելիեան ընտանիք մը — որ նոր գաղթած
էր Տրիեստ — իբրեւ աշխարհական գլխաւոր
ներկայացուցիչ նոյն գաղութին՝ կը ստորա-
գրէր այն «Յարգական աղերսագիրք» զոր
տրիեստաբնակ հայերը մատուցին Մարիա
թերեզիա Կայսրուհւոյն: Ասիկա 1775,
Մայիս 30 թուակիւր Արտօնագրով մը լիովին
կ'իրագործէր անոնց փափաքը¹:

Բայց յիշեալ ընտանիքին Տրիեստ
գաղթելէն յառաջ, Բաբելիեանները հետզհե-
տէ Ջուղայէ Բասրա չուած էին՝ խոյս տա-
լով պարսկական հարստահարութիւններէն
եւ արիւնահեղ խողովութիւններէն: Այդ՝
Բասրա անցնող ծանօթ Բաբելիեանները հե-
տեւեայններն են:

1. Տէր Ստեփանոս Քահանայ:
2. Տէր Ռաֆայէլ Քահանայ, Տէր
Ստեփանոսի Եղբորորդին:
3. Մարիամ Տէր Ռաֆայէլի կինը, որ
կը յորջորջուէր Ալդեզունտա:
4. Մարգիս Տէր Ռաֆայէլի Եղբայրը:

¹ ԳԼ. 57:
² Strategem. II, 2, 4. Հմմտ. առ այս նաեւ II,
1, 14, ուր՝ մասնաւորաբար, լեշտուած է Լուկուլլոսի յար-
ձակողականի անցնիլը, յառաջ՝ քան մեծ բանակին պատ-
րաստութեանց աւարտիլը:

¹ Տե՛ս Հանդ. Ա. Ժ. 1889, էջ 92—94:

5. Յովհաննէս :

6. Ստեփան եւ

7. Պօղոս. Տէր Ռաֆայէլի դաւակները :

Հ. Աստուածատուր Բարեկեան Մխիթարեան վարդապետը (ծն. ի Զուղա 5. Օգոս. 1737. վախճ. ի Վիեննա, 18. Ապրիլ 1825) որ վերջէն եղաւ Տիտղոսաւոր էջմիածնի Արքեպիսկոպոս եւ Վիեննական Մխիթարեանց առաջին Աբբաճայրը, նմանապէս Տէր Ռաֆայէլի տղան էր, որուն Բասրա գալը մեծապէս հաւանական է: Որովհետեւ Վենետիոյ Մխիթարեան միաբան Այնթապցի Հ. Գեորգ վարդապետը — որ գրեթէ ամբողջ փոքր Ասիա շրջած էր եւ 1753ին ի Բաղդադ եւ 1754ին Բասրա կը գտնուէր — իր պատկանած Վանքին գրած բազմաթիւ նամակներէն մէկովը կը տեղեկագրէ թէ «Էւուսիֆի ձեռքով ի Ստամպոլ չորս թայ (ծրար) ձեռագիր կը խրկեմ, որոնցմէ զոմանս օրինակել տուեր եմ եւ զոմանս գներ, որպիսի են Աստուածաշունչ եւ Գրիգոր Նիւսացին, վանքէն խնդրուած ուրիշ ձեռագիրներն ալ կը գտնուին ի Զուղա, եւ աչակերտութեան համար քանի մը տղայ կը խրկեմ¹», որ խօսքէն ներքի է ենթադրել թէ այն կողմերէն զրկուած տղաներէն մէկն էր նաեւ Աստուածատուր Բարեկեան, որուն համառօտ կենսագրութիւնը կարդա՝ Յուշարձան, էջ 4-9:

Բարեկեանները հաստատուելով Բասրա, ուր անդորրութեամբ ապրելու պայմանները բազմակողմանի էին, սկսան յառաջ վարել իրենց առեւտրական գործը, մինչ Բարեկեան երկու քահանաները իրենց հոգեւոր պաշտօնը կը կատարէին Կարմեղեանց փոքրիկ եկեղեցւոյն մէջ արտօնութեամբ նոյնին մեծաւոր հայրերուն:

Տէր Ստեփանոս, որ կ'երեւի թէ ամէնէն յառաջ եկած էր Բասրա, կը բնակէր Կարմեղեանց Վիւրանոցը, ուր կնքեց իր մահկանացու կեանքը, 5 Հոկ. 1740 եւ հետեւեալ օրը թաղուեցաւ բակին մէջ եկեղեցւոյ աւագ դրան առջեւ:

Տէր Ռաֆայէլ, որ իր հօր անունով

¹ Այս եւ հետագայ քանի մը տեղեկութիւնները առած եմ Կ. Պոլսոյ Անտօնեան Միաբանութեան ճոխ զիւանին մէջ պահուած երկրորեան թղթակցութեան, գորքադաստիարակ ինձի հարգած էր ակնուարար 1907ին Հ. Սահակ Ա. Սրապեան: Նոյն մատենագրանին բազմափասակ գի. անագետը:

նաեւ Յովհաննէսեան կը մականուանուէր¹, Բասրա գտնուած միջոցին երկու աղջիկ ունեցաւ՝ Թերեզիա (մկր. 14 Հոկ. 1757) ու Ռեջինա (ծն. 31 Հոկ., վախճ. 3 Նոյ. 1759) եւ երկարատեւ հիւանդութիւն մը համարութեամբ կրելէն վերջ «փոխեցաւ առ Աստուած» եւ թաղուեցաւ իր հօրեղբոր քով: Ըստ վախճանելոց տոմարին անոր մահը պատահեցաւ 18 Յունիվ. 1764. իսկ հետագայ տապանաքարին վկայութեան համեմատ 19 Յունիվ. 1763. առաջին թուականը իբրեւ ճշգրտորէն ընդունելու է: Անոր գերեզմանին վրայ գետեղուեցաւ լատին եւ հայերէն արձանագրութիւններով մեծադիր տապանաքար մը, որ մինչեւ այսօր գրեթէ անաղարտ պահուած է, թէեւ անոր վրայ կոխելով է որ հաւատացեալները եկեղեցի կը մտնեն ու կ'ըլլեն, թէ եւ այն թուականէն ի վեր եկեղեցին երկու անգամ վերաշինուեցաւ ու բակին յատակը բարձրացաւ:

Ահաւասիկ հայերէն արձանագրութիւնը՝ անփոփոխ պահելով անոր շարքն ու շարագրութիւնը:

ՏԱՊԱՆՍ ՇՕՇԵԱՆ ԱՌՆ ԶՈՒԱՐԹԻ
ԶՈՒՂԱՅԵՑԻՈՑ ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԻ ՏՐ ՌԱ
ՓԱՅԻԼՔԱԶ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
ԳԱՀԵՆ ԶԱՏԱԳՈՎ ԱՐԻ ԱԶՆԻՒ ԱՐԱՆՑ
ՏՕՀՄԵԱԼ ՍԵՐԻՒ ԱՐԻԿԵԱՆ ՅՈՀԱՆՆՈՒ
ԳՈՂՈՎ ՈՐԳԻ ԶԻՐՄՆ ԿԱԹՈԳԻՆՍ ԹՈՂ
ԵՆԱԼ ՓՈՒԻ ՄՐԸ ՏՐ ԱՏԵՓԱՆՈՒ ՀՕՐ
ԵՂՔՕՐ ԳՆԻՒ ՅԱՄԻ ՏՆ 1763. ՅՈՒՆՎՐԻ
19: ԵՒ ՓՈՒՔԻ ԹԻՒՆ 148 ԱՐՄ 22.

¹ Տէր Գրիգոր Յովհաննէսեան անունով Զուղայեցի Հայ-կաթողիկէ քահանայ մըն ալ կար Բասրա եւ նմանապէս կը պաշտօնավարէր մի եւ նոյն եկեղեցւոյ մէջ, բայց ապացոյց մը չունիմ զանիկա Տէր Ռաֆայէլի եղբայր համարելու. անոր մասին հետեւեալ կը կարդանք վախճանեւրց տոմարին մէջ.

Anno Domini 1775, die 12 Junii Dominus Gregorius antea armenus accatholicus factus catholicus et sacerdos, magnos ab Armenis Joulfa persecuciones perpessus est, Joulfa fugit Bassoram, uti per multos annos missione inservivit magna cum edificatione tandem dierum plenus et senectute consumptuo omnibus morientium sacramentis munitus placide in Domino quievit, sepultus fuit in Ecclesia nostra. «Տէր Գրիգոր, որ յառաջն էր մէջ կաթողիկէայ եւ ապա եղև կաթողիկէայ եւ քահանայ, կրեաց հալածանս բազումս ՚ի Հայոցն Զուղայու եւ վասն նորին իսկ այնորիկ փախտեայ գնաց անտի եւ եկն ՚ի Բասրա, ուր ընդ յըրվ ամս աշխատ եղև յԱռաքելութեանս ՚ի մեծ շինութիւն ընկերի: Հուսկ ուրեմն, լի աւուրքք եւ հասեալ ի կատարեալ ծերութիւն եւ ընկեալ զամենայն խորհուրդս ողբվարաց հանդարտիկ իմն հանդեալ ՚ի Տէր ՚ի 12 Յունիսի յամի Տեառն 1775. եւ թաղեցաւ յեկեղեցւոյ մերում: Դ»

ընած էր մեր եկեղեցւոյն, ուր մինչեւ այսօր քիչ խաթարումով պահուած է, եւ որուն վրայ կը գուրգուրանք իրբեւ Բարեկեանց յուշարար յիշատակ. ո՛ւր թողունք որ անիկա մեր հնագոյն շուրջանն է:

Արդ այսպիսի արժանավայել ու պատուական անձնաւորութիւն մը կը վախճանէր 31 Մարտ 1803, դիշեր ատեն, երբ անոր սնարին մօտ կանգնած էր Ուրբանեան դպրոցի աշակերտ, Ջուղայիցի Յովհաննէս Վ. Յարութիւնեան¹, եկեղեցւոյ խորհուրդները մատակարարելու եւ անոր կտակը գրել տայլու համար:

Հոգեվարը կ'ուզէ որ վարդապատը կտակակատար ըլլայ, անիկա ալ նախ մերժելէն վերջը կ'ընդունի անոր առաջարկը իրեն ընկեր ունենալով՝ Յարութիւն Սարգիսեան Գինջեցի վաճառականը, որ հոն ներկայ էր: Բայց հազիւ թէ ձեռք զարկին կտակը գրելու վերահաս մահը կասեցուց անոր շարունակումը, միայն կրցան իմանալ թէ մահամերձին վերջին կամքն էր՝ յատկացնել 10երորդ մասը իր մեծագումար հարստութեանը (որ կէս միլիոն ողջ դահեկան կը հաշուուէր) բարեգործական նպատակներու եւ մնացածը յանձնել իր եղբայրներուն եւ քոյրերուն, որոնցմէ եւ ո՛չ մէկը կը գտնուէր այն ատեն ի Բաղդադ: Ուստի Յովհաննէս Վ. յարմար դատեց կտակակատար կարգել վախճանելոյն այրին՝ Շամոնէ ընդ հակողութեամբ Անդղ. հիւպատոսին, Մ. Հարֆորդ Ջոննեսի, որ Բաղդա-

դու Անդղիական առաջին հիւպատոսն էր (Բեսիդէնա 1798էն ի վեր):

Կինը պնդեց որ կտակին մէջ յիշուին նաեւ այն պարտքերը զորոնք էրիկը իրեն կը պարտէր, այնպէս ալ եղաւ եւ չորս անձեր վկայեցին կտակին վաւերականութեանը: Հիւպատոսը սակայն — նոյն իսկ Շամոնէի հաւանութեամբ — իր կողմանէ փոխանորդ կարգեց Յովհաննէս Մուրատեան անունով Կ.Պոլսեցի վաճառականը, որ Պոլլիս բնակող իր մօր միջոցաւ արդէն վաղ ընդ փոյթ հաղորդած էր Ստեփանի մահուան լուրը՝ անոր տրիեստարնակ Յովհաննէս եղբորը. Յովհաննէս իր փեսան հետն առած կը փութար դալ ի Բաղդադ, ուր նոյն տարւոյն վերջերը կը մտնէին իրենց եւրոպական տարագովը:

Կտակը անխոհեմաբար յաւանդ զրուած էր այրի կնոջ քով, որ սկսաւ խուսափիլ Յովհաննէսի արդար պահանջները կատարելէ եւ կտակը ի յայտ բերելէ ու պարզելէ: Յովհաննէս ճարտասա կը փրնտուէր զօրաւոր միջոց մը կնոջ շահախնդիր յամառութեան յաղթելու, եւ ահա անոր կը մօտենար Դաւութ Մատուր անունով վատազի, խորամանկ, բայց շատ ճարպիկ Ջուղայեցի Հայ մը, եւ ողորջ խօսքերով ու կեղծուպատիր կերպերով կը ցուցնէր անոր իր իրաւունքը ձեռք բերելու համար նպատակայարմար միջոցները եւ կ'առաջարկէր անոր ծառայել ութ հարիւր դահեկանի տարեվճարով:

Բարեմիտ կամ բարեսիրտ Յովհաննէս, անգիտակ անոր նենգամիտ ծրագիրներուն, անոր կը հաւատայ, կը վստահի եւ վստահութեանը հետ՝ անոր կը յանձնէ նաեւ իր հանգուցեալ եղբոր հաշուէտումարները: Դաւութ անոնցմէ քաղած բոլոր ծանօթութիւնները, գաղտնիքները, եւ իր հնարագիւտ աչքաբացութիւնը գաղապարով կը զործածէր յօգուտ եւ ի նպատտ այրի կնոջ, զոր փայփայող հրապոյրներով ու շահագրգիռ խոստումներով իր որոգոյթին մէջ կը ձգէ, եւ յանկարծ գիշեր մը բոլորովին գաղտնի կերպով անոր հետ կը պակոււի, ընդհանուր գարմանք ու գայթակղութիւն պատճառելով: Ամուսնութիւնը կատարուեցաւ 1807 Փետ. ամսոյն սկիզբները:¹

¹ Այս վարդապետը, որ 1790էն վերջը Բաղդադ եկած էր եւ հոն վախճանեցաւ 1821ին, այսպէս կը ստորագրէր՝ «Սպահանու լափնացոց եպիսկոպոսութեան կառավարիչ եւ հրամանատար» կամ «Սպահանու լափն Եպիսկոպոսին վիճակին տեսուչ» Ինչպէս որ ստորագրած է 1810. Յունվ. 24 թուակիր նամակը, զոր ուղղեց Բաղդադէն իր բարեկամ Հ. Միքայէլ Չամչեանին. նոյն նամակը հրատարակուած է «Միթիթար», կոչուած գրքին մէջ: Այս առթիւ հարկ կը զգամ յիշել որ Հ. Միքայէլ եկած է Բաղդադ ու Բասրա, ուր 1771-1773 միջոցին Բասրայի կարմեղեանց ժամուռ մէջ կատարած է 5 մլրտութիւն, սակայն միայն երկու անգամ ստորագրած է. անգամ մը այսպէս՝ «Michael monachus Armenus» եւ ուրիշ անգամ պարզ «Michael»: Արդէն իր «Պատմութիւն Հայոց» աշխատասիրութեան առաջին հատորին մէջ (էջ 154) յայտնի ակնարկութիւն կ'ընէ այդ կողմերը գալուսն ու այցելելուն: Ուրիշ Միթիթարեաններ ալ անցած են յիշեալ քաղաքներէն Հնդկաստան երթալու համար. ինծի ծանօթներն են Հ. Նիկողայոս Բուզըլեան (1786), որ թաղուած է Կալիփթայի Եկեղեցւոյ մէջ Կարապետ Մուրատեանի քով. ասիկա մեծանուն Սամուէլ Մուրատեանի եղբայրն է: 1795ին Բաղդադ եկած կը յիշուի նաեւ Հ. Կոմիտաս անուն Միթիթարեան Վ. մը:

¹ Պակտիւնը գրքին մէջ կ'ը կարգանք հետեւեալ ծանօթութիւնը, որ կարեւոր է ի մտոյ հրատարակուելիք ուրիշ ուսումնասիրութեան մը համար ալ.

Յովհաննէս այսպիսի այլանդակ կատակերգութեան մը ի տես շուարած ու յուսահատ՝ կը ստիպուի վերջը ի վերջոյ անուշիկը եղբոր ժառանգութենէն միայն փոքրիկ մաս մը եւ ամբողջական ստացման ընկալազիր կամ մուրհակ յանձնել նորաստակ

„Anno Domini 1807 mense Februarii relicta vidua Schmoni Stephani Babik nupsit. et quod pejus est cujdam homini Armeno Schismatico, vili et pauperi, cujus autem illa delevit paupertatem afferendo ei dotem 150.000 plastriarum.

Dicta Schmoni ducebat tempore sua viduitatis vitam exterius quasi monasticam, abhorrebat delicias mundi, vestibus utebatur absolutis, cerulicis, vel omnine nigris, frequens erat in oratione, et non contenta duobus vel tribus messis omnibus jam discedentibus ex Ecclesia ipsa permanebat sola orans per multum tempus, frequenter visitabat sepulcrum sui mariti mortui, indesinenter deplorans illum.

Et quod sua pietati maxime conveniebat semper dixit: Ego nunquam ulli nubam viro. Ast quam magna est fictio, et dissimulatio mulierum, omnes ista foemina decepit, nam insciis omnibus suis etiam consanguineis propriis quaque sororibus nupsit“.

Այս կտորէնէն ինչ տեսակետերով կարեւորը Լաւրէն Համար Հարկ կը համարիմ զայն հոս թարգմանաբար եւս յառաջ բերել:

«Յամի Տեառն 1807 յամենանի փետրուարի ամուսնացաւ Շամոնէ, որ այրին էր Ստեփանոսի Բարիկեան, եւ յուսողոյն այն է զի եղև առն ու մեծն, որ էր Հոյ-Հեր-ձուածող, գձուձ եւ չքաւոր, զորոյ զքաւորութիւնն սակայն երարձ նա՝ բերելով նմին պաշտատական 150-000 դահլիճներով:

Ինքն իսկ Շամոնէ ՚ի ժամանակի այրութեան իւրոյ վարէր արտաբուստ կեանս գո՛գ ինն վանական՝, զարէր ՚ի հեշտութեանց ալլարհի, զգեհոյր հանդերձս հարկաւ կուրբերէր եղէց առն այլու՛մ: Բայց որչափ մեծ են կեղծիք կանանց եւ կերպարանաւորութիւն նոցին, արդարեւ կինս այս խարեաց զամենեւին, քանզի ամուսնացաւ զաղտ նաեւ յամենայն մերձաւոր ազգականաց իւրոց եւ ՚ի քերցն անդամ՝ եւնո՛ր:

Իսկ անցած մտար կը խօսի Շամոնէի այնպէս առանց նախընթաց խոստովանալիքի, եւ ոչ-կաթողիկէ Հոյո՛ւ մը հետ անպայման ամուսնանալէ յառաջ եկած գայթակղութեան վրայ եւ յառաջ կը բերէ այն պայմաններն ու պաշտարանները, զորոնք կարմեղեանց Եկեղեցւոյ մեծաւոր պարտաւորած էր Շամոնէի, որ շատ երկար ատեն եւ հանգստաբար չկրցաւ վայելել իր մասնութեան պատուը, որովհետեւ ատենելով որ նոր երկիւր ընդունալնարար կը վստենը ու կը փճացներ իր ժառանգած հարստութիւնը, կը մորմարէր ու կը առուսպէր եւ վերջապէս կը մեռնէր թախճալից 1818ին. թողով միայն կէս խանութ մը, որուն հասոյթովք մինչեւ այսօր անոր հոգւոյն համար մշտնջնաւոր պատարագներ կը մատուցուին քաղղեացւոց ժամուն մէջ եւ անոր ա-

ամուլին, որ քիչ ետքը ականատես կ'ըլլար անոր ողբերգական վախճանին, վասն զի նոյն տարին Ապրիլ 9ին տարաբախտ Յովհաննէս իր հոգին կ'աւանդէ ի Տէր վշտահար եւ սրտախոց:

Յովհաննէս Բարիկեան նմանապէս նշանաւոր վաճառական եւ ազգասէր բարերար էր, որուն Մեկենասական ծանօթ մէկ արդիւնքն է «Վիպասանութիւն Ամէրիկոյ» կոչուած երկհատուր զրքին խտալերէնէ — հայերէն թարգմանութիւնը եւ սոպադրութիւնը ի Տրիեստ (1784—1786), ուր իր ընտանիքով մէկ տեղ դաղթած էր Բասրայէն, հաւանականաբար 1769էն վերջը, եւ զրեթէ ստոյգ է որ անիկա էր ստորագրողը Սուտրիոյ Կայսրուհւոյն մատուցուած նախալիշեալ աղերսագիրը: Իարձեալ անիկա է որ կը հռչակուի իբրեւ Տրիեստի Միլիթարեան նորահաստատ հիմնարկութեան առաջին նպաստամատոյց բարերար, ինչպէս որ ակնյայտ կ'երևի յիշեալ գիրքը թարգմանող Հ. Մինասի գրած յոռաջարանական հետեւեալ խօսքերէն.

«Ձոր տեսեալ եւ փորձիւ հմտացեալ Ջուզայեցի Բարիկեանց Ազայ Յօհաննէսն՝ այլն պատուական, բարեսէր բարերար առ ամենեւին, եւ անչափ նախանձայոյ պայծառութեան ազգին միանգամայն եւ սկզբնաչափ երախտաւոր եւ զորավիզն թրեստեանս հիմնարկութեան, առաջադրեաց մեզ թարգմանութեամբ ի լոյս ածել եւ ծախուք եւ արդեամբք իւրովք սոպադրեալ՝ ամենահարուստ գանձուցն, որ ի սմա, բաժանորդ զագոցն ատենել:»

Գրքին երկու հատորներու ճակատները եւս զարդարուած են անոր կենդանագրով: Յովհաննէս Տրիեստ երթալէն առաջ արդէն ամուսնացած է ի Բարոս 26 Հոկ. 1761 Ովասննա անուն աղջկան մը հետ, որ դուստրն է Ջուզայեցի Կարապետեան Յակոբի: Այս ամուսնութենէ ունեցաւ հետեւեալ դուստրները:

1. Ռեջինա՝ (ծն. 12 Օգոս. 1762. վախճ. 1 Օգոս. 1766):
2. Ռաֆայէլ՝ (ծն. 26 Ապր. 1764.

նունը պարբերաբար կը յիշուի: Բայց այս բարի կարգադրութիւնը արդէն իր առաջի երկան կենդանութեան ատեն ըրած էր: Շամոնէ մինչեւ վերջը ամուշ մնաց եւ հիմա հեռաւոր շատ ազգականներ ունի, որոնք սակայն անդիտակ են նոյն ազգականութեան:

վախճ. 26 Հոկ. 1764) որ թաղուեցաւ իր պապուն մօտիկ:

3. Թերեզիա՝ (վախճ. 7 Ապր. 1769):

4. Պետրոս՝ (մկր. 15 Յուլ. 1769):

Յովհաննէս ունէր նաեւ Անտոն, Ան- ջելո կամ Անջ եւ Պէշ անունով երեք զաւակ- ներ, որոնց ծննդեան պարագաները ինծի անծանօթ են, միայն այս գիտեմ որ Անտոն Բերիա կը գտնուէր 1794ին եւ Բաղդադ եկաւ 1796ին Հնդկաստան ուղեւորելու համար վերջին քաղաքիս հայ վաճառականներու գործով. հոն քիչ վերջը, Մադրասի մէջ կ'ամուսնանայ Մադլենայի հետ, որ աղջիկն է Զուղայեցի Հ-Կ Բարումեան Միքայէլ Աղային եւ անկէ մանչ զաւակ մը ունեցաւ:

Երբ անոր հայրը, Յովհաննէս Բա- բիկեան, Բաղդադ եկաւ, Անտոն Մադրասէն ետ դարձաւ նոյն քաղաքը տեսնելու համար իր հայրը, որուն մահէն գրեթէ երկու ամիս վերջը Կ.Պոլիս գնաց, ուր ատենէ մը ի վեր կը բնակէր, Պերա թաղին մէջ, իր Անջելո եղբայրը. իսկ Պետրոս Տրիեաս մնացած էր: 1810ին Անտոնը կը գտնենք ի Վիեննա, մինչ անոր ընտանիքը Մադրաս էր: 1814ին Ան- ջելո եւ Պէշ եղբայրները տակաւին ի Կ.Պո- լիս էին եւ նոյն թուականէն վերջ այլ եւս չեմ հանդիպիր Բաբիկեան յիշատակութեան:

Արդեօք անոնք անձեա սպառեցան մարեցա՞ն. արդեօք տեղ մը չէ՞ մնացեր անոնց աներկբայելի սերունդէն մէկը, թէեւ պարագաներու բերմամբ թերեւս ազգամիտիս եղած, չեմ կրնար հաստատական պատաս- խան տալ, քանի որ Բաբիկեանները բաւա- կանաչափ շատուր էին, զանազան տեղեր ցրուած եւ յաճախ քաղաքէ քաղաք կը ճամ- բորդէին: Դիտողութիւնս ամրապնդելու համար աս ալ աւելցնեմ, որ Ստեփան Բա- բիկեան, իր 29 Յուլ. 1788 թուակիւր գրաւոր վկայութեան համեմատ, վաճառական հօր- եղբայր մըն ալ ունէր Կալկաթա, եւ թէ ատեն մը կը գտնուէր ի Լաքնահա (գուցէ Լաքհիպուր ի Հնդկաստան) Ստեփանի եղ- բայրներէն մէկը, որ Զուղայեցի հայէ մը կը գնէր՝ ան ատեն շատ յարգի համարուած կտոր մը յատպիս եւ կը փութար վերադաո- նալ Կալկաթա: Նոյն եղբայրը (որ մեզի անծանօթ է) երբ կ'ուղէր Անգղիա երթալ, հօրեղբայրը անոր կը յանձնէր յիշեալ պա- տուական քարը Եւրոպայի մէջ ծախելու համար:

Ո՛րչափ տաժանելի եւ երկարատեւ էին սոյնօրինակ ճամբորդութիւնները այն ժամանակները, սակայն որ եւ է դժուարու- թիւն չէր անարեկեր հայ եւ ի մասնաւորի Զուղայեցի վաճառականները:

ՆԵՐՍԷՍ Վ. ՍԱՅՊՂԵԱՆ



Լ Ե Զ Ո Ւ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ՊԸ Հ Լ Ե Ի Ե Ր Է Ն Է Փ Ո Թ Ը Ռ Ե Ը Լ Բ Ը Ռ Ե Ր

1. գոռար. — 2. ջուռեր. — 3. անռեր:

1. Տրդատի քաջագործութիւններէն մէկը պատմած ատեն Ազաթանդեղ՝ խոտի համբար մթերուած շատ բարձր «գուարա- փակ քաղաքորմի» մը խօսքը կ'ընէ, որուն մարդու ձեռք չէր հասներ, բայց Տրդատ «ելեալ եւ իջեալ, հոսէր ընկենոյր բարդս բարդս ի մէջ զօրացն մինչ ի լիութիւն բա- ւականի»: Այս գուարափակ բարդ բառին առաջին անգամը ձիշղ բացատրուած չեմ տեսած: Հայկ. Բառարանը հնչական նմա- նութենէ տարուած՝ կը ստուգարանէ «իբր գուարափակ, գուարակափակ, այսինքն բակ կամ փարախ արջատոյ»: Զուար՝ պահլաւիկ zbar (եզր) բառն է pavan Darejin zbar, Drejya paiti zbarahi (Vendidad ԺԹ. 4) Դարեժի (գետ) եզրին վրայ: Արդարեւ «եզր» նշանակութիւնը կատարելապէս յար- մարողն է Ազաթանդեղի վերոգրեալ պար- բերութեան իմաստին. «եզրափակ» կամ «չըջափակ» քաղաքորմ գիւրաւ, յստակ հասկանալի է:

2. Ինչպէս գուար, նոյնպէս շուէր պահլաւ փոխառիկ բառին ալ բարդութեան մէջ միայն կը հանդիպինք՝ «վատչուէր». եւ որովհետեւ svar պահլաւ, բառը «հոտ» նշանակութիւնը ունի, ուրեմն «վատչուէր» կը նշանակէ գարշահոտ, որ լեզուաբաններու ծանօթ եղանակով, վերացեալ իմաստ առ- նըլով, գործածուած է իբր «պիղծ» ժանդա-